ÎN LOC DE PREFAŢA

Reeditarea operei lui Panait Istrati a început în anul 1957, cînd Editura pentru literatură tipăreşte volumul *Chira Chiralina şi alte povestiri* - reproducînd „versiuni româneşti datorate însuşi autorului”, alese din cele două cicluri: *Povestirile lui Adrian Zografi* (*Stavru*, *Chira Chiralina*, *Dragomir*, *Moş Anghel*, *Moartea lui Moş Anghel*, *Cosma*) şi *Pagini autobiografice* (*La stăpîn*, „*Căpitan*” *Mavromati*, *Pescuitorul de bureţi*, *Bakîr*, *între un prieten şi o tutungerie*), precum şi *Ciulinii Bărăganului*, al cărui prim capitol fusese tradus de autor.

Era de aşteptat ca acest bun început, care cinstea memoria scriitorului şi repara tăcerea de pînă atunci, să fi continuat, re-punînd în circulaţie şi celelalte versiuni româneşti de autor. Şi anume: O *noapte în bălţi*, *Codin*, *Kir Nicola*, *Sotir*, *Nemurire*, *Ţaţa Minca*, *Casa Thuringer*, *Biroul de plasare* şi suita de povestiri ce alcătuiesc volumul *în lumea Mediteranei*, *apus de soare*.

Aşteptarea a fost însă zadarnică.

După o nouă ediţie (în 1962), cuprinzînd de astă dată numai *Chira Chiralina* şi *Moş Anghel*, această frumoasă iniţiativă ce valorifica creaţia istratiană în limba maternă, a fost stopată. Şi, înlocuită, din 1966, cu ediţia bilingvă *Opere alese*, care expropriază pe autor din propria-i gîndire. Tot ceea ce a creat, re-creat sau transpus el în limba română, a fost apreciat rebut, imputîndu-i-se „destule impurităţi de stil”, „greşeli de limbă”, „tumori lirico-dulcege din nemuritoarele pagini” extirpate cu „un scalpel nemilos”, pasămi-te pentru a-l feri „pe marele maestru (...) în viitor, de acuzaţii (?!) ce s-au mai rostit I” Unde şi de cine? Dar mai bine, să-i lăsăm pe făptuitori în plata conştiinţei lor...

Au trecut de-atunci şaisprezece ani, lung răstimp de cînd creaţia istratiană este absentă în librăriile noastre, necunoscută în întregul ei, spre paguba mai ales a generaţiilor tinere de cititori.

Dar asta nu-i singura durere. Consacrat scriitor cu faimă europeană, în literele franceze, Panait Istrati s-a vrut cu dîrzenie, a ţinut să fie recunoscut scriitor român. O spune, dealtfel, în scrisoarea-pref aţă la volumul *Trecut şi Viitor*:

„*Eu sunt şi ţin să fiu un autor român* („J, *fiindcă simţirea mea*, realizată azi în franţuzeşte printr-un extraordinar hazard, *izvorăşte din origine românească*. înainte de-a fi «prozator francez contemporan», aşa curn. se spune pe coperta colecţiei lui Rieder, *eu am fost prozator român înnăscut*. (...) Majoritatea eroilor mei sunt români, ori din România (...) aceşti eroi au gîndît şi au grăit - în sufletul meu, timp de ani îndelungaţi - în româneşte, oricît de universală ar părea simţirea lor redată în artă. (....) Iată cîteva din motivele care, adăogate la cutezanţa mea de-a scrie româneşte, precum şi la numărul cititorilor meidin România, îmi dau dreptul de-a fi scriitor român, în ciuda uruitoarelor «criticii române».”

I s-a refuzat acest drept legitim, tot timpul cît a fost în viaţă, de cei care - cum spunea Tudor Arghezi - „păzesc cu galoane şi sculare în picioare porţile literaturii în Bucureşti”. Urmaşii acestor „păzitori” mai dăinuiesc şi astăzi, contestîndu-i prezenţa şi cedîndu-l cu mare grabă literaturii franceze, cu

pretextul că naţionalitatea unei opere ar da-o numai limba în care a fost scrisă, în consecinţă, Panait Istrati şi opera sa nu figurează în istoriile sau dicţionarele literare contemporane, nu este nici măcar citat, atunci cînd se vorbeşte despre literatura română dintre cele două războaie mondiale. Există, ca să fim drepţi, o excepţie: *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, unde G. Călinescu îl taxează drept „emigrant literar”, cu verdictul că Panait Istrati, deşi „a dat şi versiuni române ale operei sale franceze, el nu va fi niciodată scriitor român, deoarece versiunilor le lipsesc spontaneitatea şi traducţia servilă a idiotismelor ce fac în franţuzeşte efect exotic”. Să pretinzi că „exotismul” poate fi *singura valoare hotărîtoare* în succesul operei lui Panait Istrati, debutant într-o literatură ce nu duce lipsă de exotism - autohton sau importat - credem că ridicolul unei atari afirmaţii ne scuteşte de orice comentar. Dealtfel, în epocă şi mai tîrziu, mari personalităţi ale scrisului nostru (Mihail Sadoveanu, Tudor Vianu, Victor Eftimiu, Perpessicius, Camil Petrescu, Pompiliu Constantinescu, G. Ibrăileanu, Tudor Arghezi, Zaharia Siancu şi alţii) s-au ridicat împotriva unor vorbe aspre”, revendicîndu-l pe Panait Istrati, ca scriitor român, pre-ţuindu-i opera în ale cărei pagini trăieşte „puterea de expresie, viziunea, invenţia, estetica - talentul unui întreg popor”. Istrati - notează G. Ibrăileanu, ca o concluzie - „e triumful spiritului specific românesc, îa faţa criticii franceze”.

Timpul s-a dovedit a fi de partea lui Panait Istrati, reparînd în posteritate multe nedreptăţi şi ofense. După aproape o jumătate de secol de la moarte, el a revenit în actualitatea multor ţări din Europa, opera sa cunoscînd numeroase reeditări. Iar la Congresul al XH-lea al P.C.R., acest scriitor al nostru a fost socotit printre „marii originali”, alături de Emineseu, Caragiale, Brâncuşi şi Enescu, care „au exprimat o sensibilitate proprie, românească, capabilă prin ea însăşi să îmbogăţească şi să diversifice cultura universală”. A avut dreptate, deci, Romain Rolland să afirme într-o scrisoare către Jean Guehenno, că Panait Istrati n-a fost „unul dintre acei meteori, care dispar după o clipă de strălucire. Se va vorbi despre el, poate încă multă vreme. El va supravieţui multor glorii literare de astăzi.”

Continuă sa rămînă, aşadar, important pentru noi, tot ceea ce acest vagabond de geniu a creat în limba pămîntului strămoşesc. Este moştenirea de preţ, pe care acest mare înaintaş a lăsat-o posterităţii spre a fi împămîntenită, actul său de identitate ca scriitor român. Posteritatea are datoria sacră de-a păstra acest legat, nealterat, transmiţîndu-l întocmai generaţiilor viitoare.

Această datorie de urmaşi ni-o îndeplinim astăzi, cu ediţia de faţă - concepută în două volume - şi care readuce la lumina zilei scrierile în româneşte ale lui. Panait Istrati, aşa cum le-a turnat el în tiparele eternităţii.

în prezentul volum, au fost incluse şase cărţi, cu suita respectivă de povestiri, în ordinea apariţiei în epocă.: *Chira Chiralina*, *Moş Anghel*, *La stâpîn*, *Pescuitorul de bureţi* şi *Ţaţa Minca*, ţinînd seama de corecturile făcute de autor pentru ediţia definitivă.

La „Addenda”, cititorul sau cercetătorul literar va găsi reconstituită „biografia” fiecărei povestiri, păreri critice şi repere bibliografice, referitoare

la ediţii originale şi reeditări, în ţara noastră şi în Franţa. Tot în această secţiune am inclus şi povestirea inedită în româneşte: *Post-scriptum la „O noapte în bălţi*”, apărută postum în revista *Europe*, la 15 noiembrie 1935 şi republicată în numărul consacrat cincantenarului acestei reviste (septembrie-noiembrie 1973).

Al doilea volum al acestei ediţii va cuprinde cărţile: *Casa Thiiringer*, *Biroul de plasare*, *în lumea Mediteranei*, *apus de soare* şi capitolul 1 din *Ciulinii Bărăganului*. într-o grupă aparte vor fi publicate cîteva povestiri, aflate în manuscris, unele dintre ele neterminate, publicate postum, precum şi tulburătoarele *Pagini de carnet intim*, scrise la împlinirea vîrstei de cincizeci de ani.

In cadrul „Addendei”, pe lîngă reperele bibliografice ale fiecărei povestiri, vor fi incluse:

Prefaţa la Adrian Zografi sau mărturisirile unui scriitor din vremea noastră, care inaugurează ciclul „Viaţa lui Adrian Zografi”, în limba franceză;

Prefaţa academicianului Joseph Kessel, la ediţia *Oeuvres* de Panaît Istrati, realizată de editura Gallimard, în patru volume de înaltă ţinută artistică-grafică.

Ambele prefeţe sînt inedite pentru cititorul român şi deosebit de importante pentru întregirea portretului spiritual al scriitorului nostru. (Vor fi prezentate în traducerea noastră.)

In august 1984, se împlinesc o sută de ani de la naşterea lui Panait Istrati. Nădăjduim că se vor găsi înţelepţi, cu tragere de inimă, şi că vom putea sărbători acasă acest centenar de largă rezonanţă internaţională, primindu-l pe „înstrăinatul” de azi în „sfînta casă a literelor române”, în care el s-a dorit atît; cu întreaga operă retipărită integral, în româneşte, într-o ediţie de *Opere complete* - aşa cum au toţi marii noştri scriitori din trecut; cu această operă inclusă în programa de învăţămînt şcolar şi universitar, ceea ce ar permite nu numai cunoaşterea şi îndrăgirea ei, ci şi posibilitatea de-a stimula cercetarea literară românească despre acest scriitor, rămasă mult în urma celei de peste hotare. Nădăjduim, în fine, că la Brăila se va fi realizat pînă la centenar, mult visata *Expoziţie memorială permanentă „Panait Istrati*” şi că o stradă principală îi va purta numele în oraşul natal, reparîn-du-se astfel o dureroasă ingratitudine faţă de cel ce l-a făcut celebru pe toate meridianele globului.

Pînă atunci, ne permitem să considerăm ediţia de faţă ca un pas înainte în întîmpinarea centenarului naşterii lui Panait Istrati.

ALEXANDRU TALEX

UN GORKI BALCANIC

In primele zile ale lui ianuarie 1921, o scrisoare mi-a fost trimisă de la spitalul din Nisa. Fusese găsită la un disperat, care îşi tăiase beregata. Era puţină nădejde să mai scape. Citii şi mă simţii pătruns de zbuciumul geniului. Era ca un pîrjol cotropitor peste cîmpii. Era spovedania unui nou Gorki, din ţările balcanice. Sinucigaşul fu salvat. Voii să-l cunosc. O corespondenţă se începu între noi. Devenirăm prieteni.

El se numeşte Istrati. S-a născut la Brăila, în 1884, dintr-un tată contrabandist grec, pe care nu l-a cunoscut şi dintr-o ţărancă româncă, o femeie minunată, a cărei parte în viaţă fu munca nepregetată. Cu toată dragostea lui pentru ea, la 12 ani o părăsi, îndemnat de un demon al pribegiei, sau mai bine zis de trebuinţa lacomă de a cunoaşte şi de a iubi. Douăzeci de ani de viaţă rătăcitoare, de aventuri extraordinare, de munci istovitoare, de pribegie şi de trudă, ars de soare, bătut de ploi, fără adăpost şi prigonit de paznicii de noapte, flămînd, bolnav, stăpînit de patimi şi crăpînd de mizerie. El face toate meseriile: chelner, plăcintar, lăcătuş, căldărar, mecanic, zidar, lucrător de terasamente, hamal, servitor, purtător de reclame, zugrav de firme şi de case, ziarist, fotograf. Se amestecă o vreme în mişcările revoluţionare. Străbate Egiptul, Siria, Iaffa, Beyrut, Damasc şi Libanul, Orientul, Grecia, Italia, deseori fără un ban şi ascunzîndu-se cîteodată pe un vapor, unde e descoperit pe drum şi de unde e aruncat jos la prima escală. E lipsit de toate, dar înmagazinează o lume de amintiri şi deseori îşi minte foamea, citind cu lăcomie mai ales pe maeştrii ruşi şi pe scriitorii Occidentului.

E un povestitor născut, un povestitqr din Orient, care se încîntă şi se emoţionează de propriile-i povestiri, şi aşa de mult se lasă robit de ele că, odată povestea începută, nimeni nu ştie nici chiar el, dacă ea va ţine o oră sau o mie şi una. de nopţi. Dunărea şi meleagurile ei... Acest geniu de povestitor e atît de irezistibil că, în scrisoarea scrisă în ajunul sinuciderii, el îşi întrerupe de două ori jelaniile deznădăjduite pentru a istorisi două întîmplări glumeţe din viaţa sa trecută.

L-am decis să-şi noteze o parte din acele povestiri; şi el s-a pus pe o muncă îndelungată, care a şi dat pînă azi două volume. E o evocare a vieţii sale; şi opera ca şi viaţa sa ar putea fi dedicată Prieteniei: căci aceasta e pasiunea lui sfîntă. In tot lungul drumului său, el se opreşte la amintirea chipurilor întîlnite; fiecare are enigma destinului său pe care el caută s-o pătrundă. Şi fiecare capitol de roman constituie un fel de nuvelă. Trei sau patru din aceste nuvele, din volumele pe care le cunosc, sunt demne de maeştrii ruşi. Ele se deosebesc prin temperament şi lumină, prin decizia spiritului, prin acea veselie tragică, acea voioşie a povestitorului, care-şi liberează sufletul muncit.1

gi va trebui să ne amintim că omul care a scris aceste pagini aşa de vii, a învăţat singur franţuzeşte, acum şapte ani, citind pe clasicii noştri.

ROMAIN ROLLAND

Villeneuve, *august 1923*.

Sunteţi de părere - ca şi prietenul nostru Romain Rolland - că ar trebui, în cîteva rînduri, să desluşesc tema generală care se va întîlni în toate cărţile mele.

Nu m-am gîndit niciodată că va trebui să explic, eu însumi, ceva în privinţa asta. Nu sunt un scriitor de meserie şi nu cred să devin vreodată. Intîmplarea a vrut să fiu pescuit în apele profunde ale oceanului social, de pescuitorul de oameni de la Villeneuve i. Sunt opera lui. Pentru a putea trăi a doua mea viaţă, aveam nevoie de stima lui şi pentru a putea obţine această stimă caldă, amicală, el îmi cerea să scriu. „N-aştept de la d-ta scrisori exaltate, îmi scria el, aştept de la d-ta opera. Realizează opera. Ea e mai esenţială ca d-ta, mai durabilă ca d-ta, care eşti pojghiţa ei.<(

Cu acest bici pe spinare - şi graţie ovăzului ce-mi oferi în chip generos prietenul Gheorghe Ionescu - începui să alerg cu avînt. Povestirile lui Adrian Zografi *sunt datorite nouă, cîteşitrei. Lăsat în seama mea, eu nu sunt în stare să fac altceva decît să zugrăvesc case, să fac fotografii în plin aer şi alte treburi comune, la îndemîna tuturor. Adrian Zografi nu e, deocamdată, decît un tînăr căruia îi place Orientul. E un autodidact care-şi găseşte Sorbona unde poate. Trăieşte, visează, doreşte multe lucruri. Mai tîrziu, el va cuteza să spună că multe lucruri sunt rău făcute de oameni şi de Dumnezeu. Ştiu că e foarte periculos să contrazici pe Dumnezeu şi pe oamenii care nu se ocupă cu zugrăvitul caselor sau cu facerea de foto-grafii ieftine pe „Promenade des Anglais*”; *dar dumneavoastră, francezii, aveţi dreptate cînd spuneţi că în viaţă „nu poţi mulţumi pe toată lumea şi pe tatâ-tâu*”. *Nădăjduiesc totuşi că-i va fi iertată îndrăzneala aceasta lui Adrian. Căci, păstrîndu-şi întreaga libertate, el îşi va îngădui o altă îndrăzneală*: *aceea de a iubi şi de a fi mereu, în toate ţările, prietenul tuturor oamenilor de inimă. Sunt puţini, dar Adrian crede că umanitatea nu e aşa de vastă cum se presupune.*

_Aşteptînd să ajungă la propria lui poveste, el nu face acum decît să asculte poveştile altora. Să ascultăm cu el, dacă vreţi.

PANAIT ISTRATI

Adrian străbătu, buimac, scurtul bulevard al Maicii Domnului, care, la Brăila, duce de la biserica cu acelaşi nume la Grădina publică. Ajuns la intrarea grădinii, se opri, încurcat şi necăjit.

- Ce dracu! exclamă el cu voce tare, nu mai sunt copil! Şi cred că am tot dreptul să înţeleg viaţa cum o simt.

Erau orele şase seara. Zi de lucru. Aleile grădinii erau aproape pustii către cele două porţi principale; soarele crepuscular aurea nisipul, în vreme ce boschetele de liliac se scufundau în umbra serii. Liliecii sburau de colo-colo, zăpăciţi. Băncile pe alee erau aproape toate libere, afară de cele din colţurile ascunse ale grădinii, unde perechi tinere se îmbrăţişau amoros şi deveneau serioase la trecerea inoportunilor. Adrian nu dădu atenţie nici unuia din oamenii ce întîlni în drum. El sorbea lacom aerul curat, care se ridica din nisipul de curînd udat - amestec îmbălsămat de miros de flori - şi se gîndea la ceea ce nu putea înţelege.

El nu înţelegea mai ales împotrivirea mame-si la legăturile lui de prietenie, împotrivire care dăduse naştere la o ceartă violentă între mamă şi fiul ei unic. Adrian îşi zicea:

„Pentru ea, Mihail e un *străin*, o *haimana suspectă*, *servitorul* plăcintarului kir Nicola. Dar, ce? Eu ce sunt? Un zugrav de case şi, pe deasupra, o fostă slugă a aceluiaşi plăcintar! Şi dacă mîine am să mă duc în altă ţară, numai pentru atîta trebuie să fiu socotit ca o haimana

STAVRU